

Avoin haastattelu ja teemahaastattelu aineistonkeruumenetelminä laadullisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa

MIRA PALONEN

sh, TtT, yliopisto-opettaja
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta,
terveystieteiden yksikkö

JARI KYLMÄ

FT, dosentti, yliopistonlehtori
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta,
terveystieteiden yksikkö

TIIVISTELMÄ

Haastattelu on tärkeä ja keskeinen aineistonkeruumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa. Haastatteluja voidaan toteuttaa eri menetelmin, mutta niiden väliset rajat eivät kuitenkaan ole aina täysin selvät. Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvata avointa haastattelua ja teemahaastattelua hoitotieteellisessä laadullisessa tutkimuksessa, niiden metodologisia lähtökohtia ja käytännön toteutusta aiemman tieteellisen kirjallisuuden, tutkimusesimerkkien ja kirjoittajien omien kokemusten kautta. Artikkelissa kuvataan lisäksi tekijöitä, joita tutkijan on hyvä ottaa huomioon haastattelumenetelmää valitessa ja haastatteluja suunniteltaessa.

Avoin ja teemahaastattelu eroavat toisistaan esimerkiksi aikaisemman tutkimustiedon käytön ja haastattelun sisällön rakenteistamisen suhteen. Avoin eli strukturoimaton haastattelu on nimensä mukaisesti väljä ja rakenteistamaton, eikä sitä sidota tiukasti aiempaan tutkimustietoon. Avoimessa haastattelussa on keskeistä antaa tilaa tutkimukseen osallistujan omille kokemuksille ilman, että tutkija pyrkii vaikuttamaan haastattelun kulkuun. Teemahaastattelu on niin sanottu puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelukysymykset perustuvat tutkimustehävän ohjaamana tutkijan aikaisemman tutkimustiedon avulla muodostettuihin teemoihin. Molemmissa aineistonkeruumenetelmissä annetaan tilaa tutkimukseen osallistujan omalle kerronnalle ja keskeistä on vuorovaikutuksellisuus sekä turvallisen haastattelutilanteen luominen.

Avainsanat: kvalitatiivinen tutkimus, haastattelumenetelmät, avoin haastattelu, teemahaastattelu, metodologia

ABSTRACT

Open interview and thematic interview as data collection methods in qualitative nursing research

*Mira Palonen, PhD, university instructor
Jari Kylmä, PhD, adjunct professor,
university lecturer*

Interviewing is an important and central data collection method in qualitative research. Interviews can be conducted in many ways, however the boundaries between them are not always completely clear. The purpose of this article is to describe open interview and thematic interview in qualitative nursing research, their methodological starting points and practical implementation through previous scientific literature and the authors' own experiences. The article also describes factors interviewers should consider when choosing interview methods and planning interviews.

The open and thematic interview differ in terms of, for example, the use of previous research data and the structuring of the interview content. The open interview is, as the name implies, loose and unstructured, and is not strictly tied to previous research data. In an open interview, it is essential to allow space for the study participant's own reports without the interviewer trying to influence the course of the interview. Thematic interviewing is a so-called semi-structured interview method, in which the interview questions are based on themes formed with the help of the previous research data, guided by the research task. In both approaches, space is given to the study participant's own narrative, and the key is interactivity and the creation of a safe interview situation.

Key words: qualitative research, interview, methods, open interview, semi-structured interview, unstructured interview, non-directed interview, in-depth interviews

Mitä tutkimusaiheesta jo tiedetään?

- Haastattelu on yleisin aineistonkeruumenetelmä hoitotieteellisessä laadullisessa tutkimuksessa.
- Hoitotieteellisessä tutkimuksessa käytetään muun muassa avointa haastattelua ja teemahaastattelua, joiden ominaisuudet eivät ole täysin selviä tutkijoille.

Mitä uutta tietoa artikkeli tuo?

- Artikkelissa syntetisoidaan aiempaa tietoa avoimesta haastattelusta ja teemahaastattelusta hoitotieteellisessä tutkimuksessa tieteelliseen kirjallisuuteen pohjautuen.
- Artikkeliin on koottu avoimen ja teemahaastattelun yhtäläisyyksiä, eroja ja toteutusta.

Mikä merkitys tutkimuksella on hoitotyölle, hoitotyön koulutukselle ja johtamiselle?

- Menetelmällisesti hyvin toteutettu tutkimus tuottaa luotettavaa tietoa käytännön hoitotyön ja sen johtamisen tarpeisiin.
- Tietoa voidaan hyödyntää hoitotieteellisen koulutuksen menetelmäopetuksessa sekä hoitotieteellisissä tutkimuksissa suomenkielisenä materiaalina laadullisen tutkimuksen haastattelumenetelmää valittaessa.

Artikkelin lähtökohdat ja tarkoitus

Haastattelu on tärkeä ja suosittu aineistonkeruumenetelmä hoitotieteellisissä ja terveystieteellisissä tutkimuksissa, sillä se mahdollistaa ihmisten oman kerronnan itse valitsemillaan sanoilla (Hutchinson 1994, Rose 1994, Mitchell 2015, Orr ym. 2020) pyrittäessä kuvaamaan heidän omia kokemuksiaan heidän näkökulmastaan (Mitchell 2015). Hoitotieteellistä tutkimusta ajatellen haastattelu on myös luonteva valinta aineiston keruuseen, koska hoitajataustaiset tutkijat ovat tottuneet kuuntelemaan potilaita ja keskustelemaan heidän kanssaan (Whiting 2008). Tosin on myös tärkeä muistaa, että tutkimushaastattelu eroaa kliinisestä haastattelusta. Tutkimushaastattelussa painottuu tutkijan kyky kuunnella enemmän kuin perinteisessä kaksisuuntaisessa dialogissa. (Mitchell 2015.)

Haastattelumenetelmiä voidaan tarkastella eri tavoin, joista yksi on jana. Janan toisessa päässä on avoin (strukturoimaton) haastattelu ja toisessa päässä strukturoitu

haastattelu, jossa kysymyksiä esitetään esimerkiksi lomakkeen pohjalta samanlaisena kaikille osallistujille. Keskivälissä on teemahaastattelu (puolistrukturoitu). (Rose 1994, Ryan ym. 2009, Jamshed 2014.)

Avoin ja teemahaastattelu ovat yleisimpiä laadullisessa tutkimuksessa käytettäviä haastattelumenetelmiä ja niitä käytetään usein aineistonkeruumenetelmänä laadullisessa tutkimuksessa terveystieteissä, kuten hoitotieteessä (DiCicco-Bloom & Crabtree 2006, Gill ym. 2008, Adams 2010, Elo ym. 2014, Mitchell 2015, Kallio ym. 2016, Orr ym. 2020). Tässä artikkelissa käsitteellään näitä laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä.

Avoin haastattelu määritellään menetelmäksi, jossa tutkija ei pyri vaikuttamaan tutkimukseen osallistujien vastausten sisältöön sisällöllisesti, vaan kysymykset ovat avoimia (Sorsa ym. 2015, Orr ym. 2020). Tutkija ei myöskään anna oman esiymmärryksensä vaikuttaa haastattelun kulkuun, tai sen sisältöön omilla kommentaillaan. Teemahaastattelussa tutkija voi puolestaan keskittyä tiettyihin tutkimuskysymyksen kannalta

oleellisiin teemoihin ja ohjailta haastattelun kulkua teemojen mukaisesti (Kallio ym. 2016, Naz ym. 2022). Erottavana tekijänä on, että mitä vähemmän ohjausta tutkimukseen osallistujalle annetaan sisällöllisesti, sitä avoimemmasta menetelmästä on kyse (Fontanella ym. 2006).

Erot eri haastattelumenetelmien välillä ovat kuitenkin ajoittain epäselvät, ja menetelmät myös sekoitetaan keskenään. Esimerkiksi Affleck ym. (2012) kuvaavat puolistrukturoitua ja avointa haastattelua samaa tarkoitavina menetelminä “The semistructured, open-ended interview has become the gold standard for qualitative health research.” Myös McCann ja Clark (2005) kuvaavat artikkelissaan avoimen haastattelun alla strukturoitua, teemahaastattelua sekä avointa haastattelua seuraavilla tavoilla: haastattelu, jossa huolellisesti rakennetut kysymykset kysytään tiettyssä etukäteen päätetyssä järjestyksessä samalla tavalla kaikilta tutkimukseen osallistujilta (“*standardised open-ended interviews*”); haastattelu, jossa varmistetaan, että kaikki relevantit aiheet käsitellään jokaisen tutkimukseen osallistujan kanssa (“*general interview guide approach*”) ja haastattelu, joissa haastattelukysymykset etenevät spontaanisti ilman strukturoitua etenemistä (“*informal conversational interviews*”).

On siis tarpeen selkeyttää avoimen haastattelun ja teemahaastattelun eroja sekä yhtäläisyyksiä (Kuvio 1). Käsitteiden väljä käyttö johtaa ongelmalliseen tilanteeseen, jossa esimerkiksi myös muita kuin teemahaastatteluita kuvataan kirjallisuudessa puolistrukturoidun haastattelun sateenvarjon alla. Tästä syystä erityisesti aloittelevan tutkijan voi olla vaikeaa löytää juuri teemahaastattelua koskevaa tieteellistä metodologista kirjallisuutta sekä arvioida menetelmien ominaisuuksia valitakseen omaan tutkimukseen soveltuvan menetelmän.

Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvaata avointa haastattelua ja teemahaastattelua hoitotieteellisessä laadullisessa tutkimuksessa, niiden metodologisia lähtökohtia ja käy-

tännön toteutusta aiemman tieteellisen kirjallisuuden, tutkimusesimerkkien ja kirjoittajien omien kokemusten kautta.

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtia

Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on saada mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä osallistujien kokemuksista kuvaamalla ja tulkitsemalla (Fraser & Taylor 2022, Jack & Phoenix 2022). Laadullinen tutkimus kytkeytyy konstruktivismiin (Cleary ym. 2014, Moser & Korstjens 2017, Bleiker ym. 2019, Sawatsky ym. 2019) tai interpretivismiin (Petty m. 2012, Bleiker ym. 2019), joiden mukaan todellisuudesta on olemassa monia tulkintoja. Konstruktivismi ja interpretivismi ovat hyvin lähellä toisiaan (Ponterotto 2010, Petty ym. 2012, Bleiker ym. 2019): molemmat korostavat subjektiivisuutta ja kontekstia (Bleiker ym. 2019, Sawatsky ym. 2019). Näihin lähtökohtiin perustuvat muun muassa grounded theory -menetelmä (Bleiker ym. 2019, Savatsky ym. 2019), etnografia, fenomenologia (Ryan 2018, Bleiker ym. 2019, Savatsky ym. 2019) ja hermeneutiikka (Ryan 2018). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään, miten yksilöt tai ryhmät konstruoivat todellisuutta heidän luonnollisissa olosuhteissaan. (Denzin & Lincoln 2005, Moser & Korstjens 2017.)

Laadullisessa tutkimuksessa keskiössä ovat merkitykset, joita yksilöt ja ryhmät liittävät tutkimuksen kohteena oleviin ilmiöihin (Fraser & Taylor 2022). Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruu perustuu laajoille ja avoimille tutkimuskysymyksille (Korstjens & Moser 2017), jotta saadaan esille tutkimuksen osallistujien kokemukset. Tutkimuksen osallistujiksi tavoitellaan henkilöitä, joilla on kokemusta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, ja jotka parhaiten voivat tuottaa tietoa tästä ilmiöstä. Tällöin otantamenetelmänä on tarkoituksenmukaisuusotanta (Elo ym. 2014,

Jack & Phoenix 2022). Muita laadullisessa tutkimuksessa käytettyjä otantamenetelmiä ovat muun muassa mukavuusotanta (convenience sampling), teoreettinen otanta (theoretical sampling) ja valikoiva otanta (selective sampling) (Higginbotom 2004, Elo ym. 2014).

Avoim haastattelu laadullisessa tutkimuksessa

Avoim haastattelu sopii aineistonkeruumenetelmäksi erityisesti silloin, kun tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä tiedetään vähän (Mitchell 2015) tai halutaan mahdollisimman syvällistä tietoa ja ymmärrystä tutkimukseen osallistujien kokemuksista (Orr ym. 2020). Sen avulla kerätään tietoa esimerkiksi osallistujien terveyteen ja terveydenhuollon palveluihin liittyvistä kokemuksista, kuten esimerkiksi siitä, miten pitkäaikaishoidossa olevat ihmiset kokevat kivun. (DiCicco-Bloom & Crabtree 2006, Mitchell 2015, Sorsa ym. 2015.) Menetelmä tarjoaa potentiaalisen lähteen hyvin rikkaalle aineistolle hoitotieteelliseen tutkimukseen (McCann & Clarke 2005).

Avoim haastattelu on lähellä ohjattua keskustelua, koska avoimesta luonteestaan huolimatta haastattelussa keskitytään tutkimuksen kannalta keskeiseen ilmiöön (Moyle 2002, DiCicco-Bloom & Crabtree 2006). Avointa haastattelua on mahdollista kuvata myös keskusteluksi, jolla on tietty tarkoitus (McCann & Clark 2005), joka ohjautuu tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten mukaisesti.

Tutkimuskysymykset voivat toimia haastattelun lähtökohtakysymyksinä. Usein kuitenkin laaditaan etukäteen myös joitakin apukysymyksiä. (DiCicco-Bloom & Crabtree 2006.) Tärkeää on kuitenkin, että ne eivät liikaa ohjaa tutkimukseen osallistujaa sisällöllisesti. Tästä syystä avoimessa haastattelussa pitää välttää johdattelevia kysymyksiä (Sorsa ym. 2015). Tutkija voi pyytää tutkimukseen osallistujaa kertomaan esimerkiksi leikkaushoitoon liittyvistä kokemuksistaan

täsmentämättä mitenkään tarkemmin haastattelukysymyksiä sisällöllisesti. Riskinä on, että apukysymykset sekoitetaan teemahaastattelussa muodostettaviin haastatteluteemoihin, jolloin ilmiön avoin tarkastelu vaarantuu. Avoimessa haastattelussa turvallisia kysymyksiä ovat esimerkiksi: kerrotko enemmän tästä, tarkennatko mitä tarkoitat tällä, voisitko antaa joitakin esimerkkejä tästä, tuleeko mieleesi jotain muuta tästä kertomastasi. Näillä kysymyksillä ei ohjata haastattelutavaa sisällöllisesti, vaan rohkaistaan jatkamaan kokemuksen kerrontaa.

Avoimesta haastattelusta käytetään artikkelissa esimerkkinä kahta tutkimusta. Ensimmäinen tutkimus on Sandströmin ym. (2020) kuvaileva laadullinen tutkimus, jonka tarkoituksena oli kuvata hoitajien kokemuksia seksuaalisuuden puheeksi ottamista edistävästä tekijöistä urologisen aikuispotilaan hoitotyössä. Tutkimuksen aineisto kerättiin muun muassa avoimin yksilöhaastatteluin joko kasvotusten tai puhelimitse. Tässä tutkimuksessa avoin haastattelu valittiin aineistonkeruumenetelmäksi, koska aihetta on tutkittu niukalti Suomessa, ja haluttiin nimenomaan suomalaisten hoitajien kokemuksia aiheesta ilman etukäteen määriteltyjä näkökulmia tai teemoja, koska seksuaalisuus on myös kulttuurisidonnainen ilmiö. Haastattelun lähtökohtana toimi tutkimuskysymys: Mitkä tekijät edistävät seksuaalisuuden puheeksi ottamista hoitajien näkökulmasta?

Toisena esimerkkitutkimuksena on Niemi-ym. (2016) laadullinen tutkimus, jonka tarkoituksena oli kuvata alle kouluikäisten terveiden lasten isien toivoa heidän omasta näkökulmastaan. Tutkimuksen aineisto muodostui 10 isän avoimesta yksilöhaastattelusta. Avoin haastattelu valittiin aineistonkeruumenetelmäksi siksi, että toivoa ei ole aiemmin lainkaan tutkittu alle kouluikäisten terveiden lasten isien näkökulmasta kansallisesti tai kansainvälisesti. Myös tässä tutkimuksessa haastattelujen pohjana olivat kyseisen tutkimuksen tutkimuskysymykset, joita tarkennettiin tarvittaessa tutkimukseen osallis-

tujien esille tuomien näkökulmien perusteella ja näin edettiin heidän kertomansa perusteella eteenpäin haastattelussa. Tutkimuskysymykset ja lähtökohtaiset haastattelukysymykset olivat: Mitä toivo on isien kuvaamana? Mitkä tekijät vahvistavat isien toivoa? Mitkä tekijät heikentävät isien toivoa?

Erityisesti avoimen haastattelun yhteydessä korostetaan metodisena periaatteena sulkeistamista (bracketing). Vaikka se yleensä liitetään erityisesti fenomenologiseen tutkimukseen, myös etnografian ja grounded theory -menetelmän yhteydessä viitataan siihen. (Gearing 2004, Sorsa ym. 2015.) Sulkeistamisessa on kyse tutkijan omien tutkimuksen kohteena olevaan ilmiöön liittyvien oletusten syrjään laittamisesta ja siitä, että hän pyrkii tutkimaan kohdeilmiötä mahdollisimman avoimin mielin. Tämä on ideaali, koska voi olla mahdotonta asettaa kaikki oletukset täydellisesti syrjään. Tavoitteena on kuitenkin se, että tutkija ei vaikuttaisi tutkimukseen osallistujan ymmärrykseen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Gearing 2004, Sorsa ym. 2015.)

Avoimessa haastattelussa tavoitteena on tutkia tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä mahdollisimman yksityiskohtaisesti (Goodell ym. 2016) tutkimukseen osallistujien näkökulmasta (Sorsa ym. 2015). Tämän mahdollistamiseksi on tärkeää pyytää osallistujia tarvittaessa täsmentämään heidän kokemuksiaan. Tutkimukseen osallistuja saattaa esimerkiksi kertoa kokevansa masennusta. Tutkijalla voi olla oma esiymmärryksensä masennuksen suhteen, mutta avoimessa haastattelussa on tärkeä päästä tutkimukseen osallistujan subjektiiviseen kokemukseen masennuksestaan. Tutkija voi pyytää tällöin kertoamaan enemmän masennuksen kokemuksesta, kuten esimerkiksi millaisissa tilanteissa masennusta ilmenee, tai kuinka hän käyttäytyi tilanteessa, jossa koki masennusta. (Sorsa ym. 2015.) On kuitenkin tärkeää, että tutkija seuraa tutkimukseen osallistujan kerrontaa, ja sen suuntaa mieluummin kuin, että

etenee oman ajattelukehyksensä mukaisesti (Moyle 2002, McCann & Clark 2005).

Silloin kun laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja analyysi tapahtuvat yhtä aikaa, tutkija voi myös tutkimusprosessin aikana muokata alustavia haastattelukysymyksiä oppiessaan uutta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (DiCicco-Bloom & Crabtree 2006.) Tämä liittyy muun muassa grounded theory -menetelmään, jossa tutkija etenee aiemmissa haastatteluissa esille tulneiden asioiden perusteella eteenpäin saavuttaakseen ymmärryksen tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä (Kylmä 2000). Tutkijan on oltava valmis poikkeamaan suunnitelluista avoimista kysymyksistä, koska poikkeamat voivat olla aineiston tuottamisen kannalta joskus hyvin hedelmällisiä. (DiCicco-Bloom & Crabtree 2006.) Kaikilta tutkimukseen osallistujilta ei siis tarvitse kysyä täsmälleen samanlaisia kysymyksiä.

Teemahaastattelu laadullisessa tutkimuksessa

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu aineistonkeruumenetelmä, jossa haastattelut toteutetaan kirjallisuuteen perustuvien, ennalta määriteltyjen teemojen pohjalta (DiCicco-Bloom & Crabtree 2006). Teemahaastattelu sopii aineiston keruumenetelmäksi silloin, kun tutkimuksen kohteena olevasti ilmiöstä tiedetään jo jonkin verran, joka mahdollistaa haastattelussa käytettävien teemojen tunnistamisen.

Teemahaastattelun puolistrukturoidusta luonteesta huolimatta siinä mahdollistuu vuorovaikutus tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välillä. Väljät teemat antavat mahdollisuuden esittää kysymyksiä edellisten vastausten pohjalta teemojen sisällä. Tutkimushaastattelussa ei kuitenkaan ole kyse tasa-arvoisesta vuoropuhelusta tai spontaanista ajatusten vaihdosta, vaan tutkimus noudattaa tutkimussuunnitelmaa ja tutkijalla on ennalta suunniteltu, ammatillinen rooli. Tähän rooliin kuu-

luu myös se, että tutkija valmistautuu haastatteluihin huolellisesti sekä kuuntelee tutkimukseen osallistujaa keskeytyksettä ja tuomitsematta. (Rose 1994, Adams 2010.) Näin kyseessä ei ole myöskään tutkijan dominoima tilanne, vaan tutkimukseen osallistujan tulee kokea olonsa turvalliseksi ja vapaaksi sanoittaa omia ajatuksiaan (Rose 1994, Rabionet 2011).

Huolimatta siitä, että laadullisia tutkimusmenetelmiä käytetään silloin, kun halutaan tietoa suhteellisen vähän tutkituista aihepiireistä, teemahaastattelun käyttö edellyttää kuitenkin jonkinlaista aiempaa tutkimusta aihepiiristä (Turner 2010, Naz ym. 2022). Teemahaastattelu eroaakin avoimesta haastattelusta erityisesti siinä, että teemahaastattelussa tutkija rakentaa haastattelun etukäteen suunnitellun, aiempaan tietoon perustuvan teemahaastattelurungon ympärille. Lisäksi teemojen taustoja kuvataan tutkimuksen lähtökohdissa. Teemahaastattelurunko mahdollistaa teemojen esittämisen tutkimukseen osallistujille joustavassa teoreettisessa kehityksessä, mutta aihe ei kuitenkaan lähde täysin avoimesti uusille urille tutkimukseen osallistujan ajatusten pohjalta, vaan tutkija ohjaa sitä teemojen mukaisesti. (Dearnley 2005, Naz ym. 2022.)

Teemahaastattelu saatetaan valita aineistonkeruumenetelmäksi, koska sen ajatellaan olevan helppo omaksua, etenkin jos tutkimuskokemusta on vähän. Riskinä on, että teemat muodostetaan oman arkiymmärryksen perusteella, eikä aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perehdytä riittävän kattavasti. Teemahaastattelu kuitenkin edellyttää tutkijalta vankkaa perehtyneisyyttä tutkimusaiheeseen aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perustuen (Rabionet 2011, Naz ym. 2022).

Menetelmän yleisyydestä huolimatta teemahaastatteluiden menetelmällinen toteutus on kuitenkin vaihtelevaa eikä suomenkielistä tieteellistä metodikirjallisuutta ole ollut helposti saatavilla ohjaamaan menetelmän etenemistä konkreettisesti. Tämän hajanaisuuden vuoksi Kallio ym. (2016) ovat kehittäneet viitekehysten teemahaastattelurungon

muodostamiseksi. Viitekehys on viisiportainen ja alkaa sen arvioinnista, kuinka hyvin teemahaastattelu soveltuu valitun tutkimuskysymyksen tarkasteluun. Tämän jälkeen perehdytään ja hankitaan mahdollisimman kattava esitietämys aiheeseen kirjallisuuden ja empiirisen tiedon avulla. Aiempi tieto operationalisoidaan alustavaksi haastattelurunoksi, jossa loogisesti etenevät pääteemat kuvaavat keskeisiä sisältöjä. Teemoja voidaan täsmentää mahdollisilla jatkokysymyksillä, joka mahdollistaa tarkan tiedonkeruun mutta jättää haastatteluun väljyyttä. Viitekehysten viimeisessä vaiheessa teemahaastattelurunkoa on mahdollista testata altistamalla se yleiselle keskustelulle ja asiantuntijoiden kommentoille sekä testaamalla kysymysten käytännöllisyyttä niin sanotuilla esihaastatteluilta. Lopuksi valmistuu viimeistelty, selkeä ja looginen teemahaastattelurunko, jonka avulla aineisto kerätään. (Kallio ym. 2016.) Edellä kuvattu viitekehys antaa näkemyksen siitä, että teemahaastattelu vaatii hyvää ennakkovalmistautumista, jotta haastattelutilanteet ovat mahdollisimman aikatehokkaita ja sujuvia sekä tutkimukseen osallistujan että tutkijan kannalta (Dearnley 2005).

Etenkään aloittelevilla tutkijoilla, kuten opinnäytteissä, teemahaastattelu ei aina kulje näin yksityiskohtaisen rungon mukaisesti. Erityisesti esihaastatteluista on kirjallisuudessa eriäviä näkemyksiä. Toisaalta esihaastattelu voi auttaa tutkijaa varmistamaan teemojen ymmärrettävyyttä, harjoittelemaan haastattelutilanteessa toimimista ja välttämään sudenkuoppia, jotta saadaan mahdollisimman rikas aineisto. Toisaalta laadullisessa tutkimuksessa tieto kumuloituu ja teemat hioutuvat haastattelujen edetessä, jolloin erityisiä esihaastatteluista ei välttämättä tarvita. (van Teijlingen & Hundley 2002, Malmqvist ym. 2019.) Näin ollen kaikissa tapauksissa haastattelurungon testausta ei tehdä esihaastattelun avulla, vaan sitä on mahdollista soveltaa siten, että esimerkiksi opiskelijat käsittelevät teemoja yhdessä ohjaajan ja opiskelijakollegoiden kanssa ennen tutkimushaastattelui-

den toteuttamista. On mahdollista myös hyödyntää tutkimusaiheen asiantuntijoita, jotka tarkastelevat teemoja. Oleellista on saada teemoille ulkopuolinen näkemys sellaisilta henkilöiltä, jotka eivät ole konkreettisesti osallistuneet niiden muodostamiseen (Naz ym. 2022). Teemojen kriittinen tarkastelu auttaa lisäksi pitämään tutkimuksen laajuuden sopivana, mikä vaikuttaa myös haastattelun kestoon (Mwita 2022).

Artikkelissa kuvataan teemahaastattelun kulkua kahden esimerkin avulla. Palosen (2016) väitöskirjan osatutkimuksessa kuvattiin päivystyspoliklinikalta kotiutuvien iäkkäiden potilaiden ohjausta. Aineisto kerättiin teemahaastattelulla potilailta, läheisiltä ja päivystyspoliklinikan hoitajilta. Teemahaastattelu valittiin aineistonkeruumenetelmäksi, koska ohjauksesta oli aiempaa tutkimustietoa, mutta tietoa haluttiin lisää iäkkäiden potilaiden kontekstissa. Haastatteluteemojen muodostamiseksi toteutettiin kirjallisuuskatsaus neljään tietokantaan aihepiirin mukaisilla hakusanoilla. Katsauksen perusteella valikoitujen tutkimusartikkeleiden tuloksista muodostettiin temaattisella analyysillä (Braun & Clarke 2006) kahdeksan haastatteluteemaa; ”ohjaustapa ja -ajankohta”, ”lääkehoito ja sivuvaikutukset”, ”kotona selviytyminen ja jatkoahoito”, ”tieto ja tiedonanto”, ”perheenjäsenten rooli ja sosiaalinen ympäristö”, ”yhteydenottomahdollisuus”, ”vuorovaikutus ja päätöksentekoon osallistuminen” sekä ”psykologiset tarpeet”. Teemat koottiin haastattelurungoksi, ja niistä muodostettiin yleiskielisiä haastattelukysymyksiä.

Kysymykset muotoiltiin hieman eri tavalla potilaille, läheisille ja hoitajille. Esimerkiksi teema ”perheenjäsenten rooli ja sosiaalinen ympäristö” sanoitettiin muotoon ”kerro perheenjäsenten/omasta roolista/si kotiutumiseen liittyvässä ohjauksessa” ja ”kerro kotiolojen merkityksestä ohjaustilanteessa”. Teemojen ymmärrettävyyttä testattiin kahdella esihaastattelulla tutkijan lähipiirissä. Toiseen osallistui sairaanhoitaja ja toiseen tutkimukseen osallistuvien potilai-

den ikäryhmään soveltuva henkilö. Haastatteluteemoja käsiteltiin lisäksi tutkimusryhmän kanssa. (Palonen 2016.)

Esihaastatteluiden perusteella teemahaastattelurunkoa muokattiin yleiskielisemmäksi ja yksiselitteisemmäksi. Tutkimushaastattelutilanteissa kysymyksiä vielä selkiytettiin tarpeen mukaan, esimerkiksi potilaille ja läheisille ”kerrotko ohjauksesta, jota sait omaan/puolisosi/äitisi/isäsi päivystyskäyntiin liittyen” tai hoitajille ”kerrotko, miten otat perheenjäsenet huomioon iäkkään potilaan kotiutumiseen liittyvässä ohjauksessa”. (Palonen 2016.)

Toisena esimerkkinä on Puntalon ym. (2019) tutkimus, jonka tarkoituksena oli kuvata hoitajien kokemuksia potilaiden heihin kohdistamasta väkivallasta oikeuspsykiatriassa osastoilla. Teemahaastattelu valittiin aineistonkeruumenetelmäksi, koska aihealueesta oli jo jonkin verran aikaisempaa tietoa yleensä psykiatrisessa hoitotyössä, mutta sitä haluttiin lisää nimenomaan oikeuspsykiatrisen hoitotyön kontekstissa. Oikeuspsykiatria on yksi psykiatrian osa-alue. Teemahaastattelun teemat perustuivat aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen, jossa kuvattiin hoitajien kokemuksia potilaiden heihin kohdistamasta väkivallasta sekä psykiatrisella että oikeuspsykiatrisella osastolla. (Puntalo ym. 2019.)

Tutkimuksessa ei toteutettu esihaastatteluja, vaan ensimmäinen kirjoittaja käsitteli kirjallisuuskatsauksen perusteella muodostettavia haastatteluteemoja senioritutkijoiden kanssa. Lopulliset aineistonkeruussa hyödynnettävät haastatteluteemat olivat ”hoitajan ammattiin kuuluva negatiivinen piirre”, ”työntekoon liittyvät ristiriitaiset tunteet”, ”ongelmia potilassuhteissa toimimisessa”, ”mielenkiinnon heikkeneminen työtä kohtaan”, ”terveyden vaarantuminen”, ”minäkuvan muuttuminen” ja ”toiminnan muuttuminen epäsuotuisasti”. (Puntalo ym. 2019.)

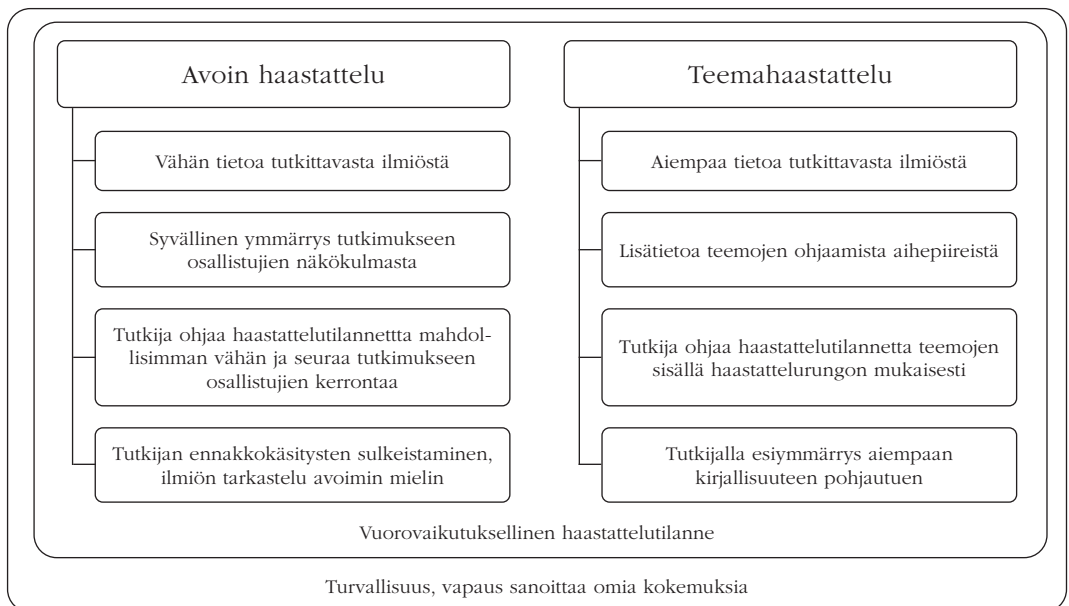
Väljä teemoittelu mahdollistaa yksilökoh-taisen vaihtelun aineiston sisällössä (Dearnley 2005), esimerkiksi toiselle teema ”perheenjäsenten huomioiminen hoitotyössä” saattaa

johtaa vastauksen mukaan jatkokysymykseen keskeisistä ongelmakohdista ja toiselle hyvistä käytännön esimerkeistä. Teemojen järjestys voi vaihdella, eikä kaikille tutkimukseen osallistuville tarvitse esittää kaikkia teemoja, jos ne tulevat esiin tutkimukseen osallistujien kertomuksissa spontaanisti. Tällöin tutkijan tehtäväksi jää varmistaa, että kaikki teemat on käsitelty ja toisaalta huolehtia siitä, etteivät teemat kuljeta haastattelua liiaksi, vaan haastattelussa jää tilaa tutkimukseen osallistuvien kokemuksille ja omalle äänelle. Jokainen tutkimukseen osallistuja itse päättää kuinka syvällisesti mitään teemaa käsittelee. (Åstedt-Kurki & Heikkinen 1994, Dearnley 2005.) Hyvin rakennettu teemarunko auttaa tutkijaa keräämään aineiston, joka vastaa tutkimuksen tarkoitukseen ja tutkimuskysymyksiin.

Sama teema voi saada toisen tutkimukseen osallistujan puhumaan vuolaasti ilman erityisiä jatkokysymyksiä, ja toinen voi puolestaan kaivata enemmän ohjausta tutkijalta. Siksi haastattelua kannattaa harjoitella etukäteen ja miettiä erilaisia vaihtoehtoja teeman esittämiseksi. Ennakkovalmistautuminen palkitaan rentona haastattelutilante-

na ja mahdollisimman rikkaana aineistona. (Rose 1994, Lillrank 2012.)

Teemahaastattelu soveltuu parhaiten melko tarkasti määriteltyihin tutkimusaiheisiin. Hyvin väljissä ja abstrakteissa aiheissa teemahaastattelu voi olla liian strukturoitu aineistonkeruumenetelmä käsillä olevaan tutkimuskysymykseen nähden. Esimerkiksi Gibson (1998) totesi vertaillen avointa ja puolistrukturoitua haastattelumenetelmää psykiatrisesta sairaalasta kotiutuneiden potilaiden haastattelussa, että avoimella haastattelulla päästiin aiheisiin syvälle, kun teemahaastattelussa puolestaan käsiteltiin lähinnä käytännöllisiä asioita, erityisesti negatiivisia tunteita herättäneissä aiheissa. Toisaalta kirjallisuuden mukaan juuri sellaisissa aiheissa, joita tutkimukseen osallistuvat osaavat heikosti kuvata tietoisella tasolla – kuten arvot ja ideaalit – on teemahaastattelu erityisen hyödyllinen menetelmä, koska tutkija voi auttaa tutkimukseen osallistujaa hahmottamaan tutkimusilmiötä teemojen avulla ja sitä kautta tuomaan syvyyttä omaan kokemukseen kertomukseensa. (Åstedt-Kurki & Heikkinen 1994, ks. esim. Palonen ym. 2016.)

Kuvio 1. Avoimen haastattelun ja teemahaastattelun ominaispiirteitä

Haastattelun eettisyys ja luotettavuus

Yksi keskeinen laadullisen tutkimuksen eettinen periaate on tutkimukseen osallistujien suojeleminen. Erityisen tärkeää tämä on haavoittuvien ryhmien kohdalla (Aho & Kylmä 2012, Moriña 2021). Haastattelutilanteissa tutkimukseen osallistujat kuvaavat omia henkilökohtaisia kokemuksiaan ja tutkijan eettisenä velvollisuutena on pyrkiä säilyttämään tutkimukseen osallistujien kokemukset mahdollisimman autenttisina.

On huomattava, että laadullisen tutkimuksen pyrkimys mahdollisimman yksityiskohdalliseen tutkittavan ilmiön subjektiiviseen kuvaamiseen voi aiheuttaa stressiä tutkimukseen osallistujalle. Varsinkin sensitiivisissä tutkimusaiheissa tai haastateltaessa sensitiivisiä tutkimukseen osallistujia, tutkimushaastattelu saattaa aiheuttaa heissä surua, ahdistusta, pelkoa ja vihaakin (Dempsey ym. 2016). Näin voi tapahtua esimerkiksi haastateltaessa haavoittuvia osallistujia, kuten esimerkiksi skitsofreniaa sairastavia ihmisiä (McCann & Clark 2005). Tällöin on tärkeää antaa tutkimukseen osallistujalle mahdollisuus haastattelussa siirtyä hetkeksi pinnallisempaan kerrontaan. Haastattelu ei saa aiheuttaa tutkimuseettisten periaatteiden mukaan haittaa osallistujille. Sensitiivisissä aiheissa kannattaa arvioida tarkkaan haastattelun ajankohtaa. Tutkittaessa esimerkiksi surua, on arvioitava, miten tutkimushaastattelu ajoitetaan suhteessa tutkimukseen osallistujan menetykseen (Kavanaugh & Ayres 1998, Aho & Kylmä 2012).

Stressiä voidaan pyrkiä ennaltaehkäisemään mahdollistamalla tutkimukseen osallistujalle haastatteluajankohdan ja -paikan päättäminen samoin kuin haastattelun keston päättäminen (McCann & Clark 2005, Dempsey ym. 2016). Tutkimushaastattelun keston säätely on keino minimoida haittaa osallistujalle (Kavanaugh & Ayres 1998, Mwita 2022). Tutkimuskirjallisuudessa tuodaan esille, että haastattelun kesto onkin

yksi keskeinen kysymys haastattelumenetelmän käytössä. Osa tutkijoista korostaa useiden lyhyiden haastattelujen käyttöä. Osa puolestaan korostaa, että kun kyse on subjektiivisen kokemuksen kuvauksesta, silloin lyhyempi kuin 90 minuutin haastattelu voi olla ongelmallinen tästä näkökulmasta. (McCann & Clark 2005.) Haastattelun pitkittyessä hyvin pitkäksi tutkimukseen osallistujan omat säätelykeinot kertomansa suhteen voivat heikentyä, joka voi johtaa siihen, että hänen tulee kerrottua enemmän kuin ehkä jälkikäteen arvioituna olisi halunnut. Jos tutkija havaitsee tutkimukseen osallistujassa stressiä, hänen pitää harkita haastattelun keskeyttämistä kokonaan tai hetkeksi, tarjota emotionaalista tukea, sallia osallistujan päättää jatkaako haastattelua vai ei. Mikäli stressi on hyvin voimakasta esimerkiksi akuutin kriisin keskellä, voi tutkimukseen osallistujan ohjata hakemaan tukea tilanteeseensa. (McCann & Clark 2005.)

On kuitenkin hyvä havaita, että haastattelu saattaa olla stressiä aiheuttavaa, mutta ei välttämättä vahingollista tutkimukseen osallistujalle. On olemassa näyttöä siitä, että suurin osa haastatteluihin osallistuneista hyötyy siitä, että joku kuuntelee heidän elämänsä tapahtumia. Osa voi kokea katarssin, joka tarkoittaa helpottumisen tunnetta henkilökohtaisten tuntemuksien, ajatusten ja ongelmien suhteen. Lisäksi etuna voi olla se, että osallistujalle oma kokemus tilanteesta on tärkeä. Haastattelu antaa hänen kokemukselleen äänen. Oman kokemuksen jakaminen tuo tarkoituksellisuutta tutkimukseen osallistujan elämään ja osaltaan lisää hänen tietoisuuttaan itsestään. Lisäksi kokemuksen jakaminen voi olla voimaannuttavaa ja parantavaa. (Hutchison 1994, Kavanaugh & Ayres 1998.) Oman tarinan kertominen voi auttaa tutkimukseen osallistujaa ymmärtämään oman elämän tapahtumia (Murray 2003, McCann & Clark 2005). Erityisesti sensitiivisissä ja vaietuissa aiheissa tutkimushaastattelu voi olla niitä harvoja hetkiä, jolloin ihminen saa kertoa omaa tarinaansa ja omia näkemyksi-

ään keskeytyksettä ja siten, että joku todella kuuntelee (Adams 2010).

Sensitiiviset tutkimusaiheet voivat aiheuttaa myös tutkijalle eriasteista kuormitusta (Aho & Kylmä 2012, Sperling 2022), koska ne liittyvät usein elämän erilaisiin muutosvaiheisiin tai vaikeisiin elämäntilanteisiin. (Aho & Kylmä 2012.) Tutkimukseen osallistujan lisäksi tutkija on haavoittuvainen oman subjektiivisen kokemuksellisuutensa ja haastatteluun liittyvän läheisen vuorovaikutuksen vuoksi. Tutkija pyrkii eläytymään tutkimuksen osallistujan todellisuuteen ymmärtääkseen sitä. (Kylmä ym. 1999, Dempsey ym. 2016.)

Tutkijan on hyvä tietoisesti pohtia omia väyliään purkaa haastattelutilanteiden aiheuttamaa kuormitusta. Tutkijan hyvinvoinnin, tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden näkökulmasta on esimerkiksi tärkeä jaksottaa haastattelut niin, että yhdellä päivällä ei ole kovinkaan montaa haastattelua, jotta tutkijalla on aikaa palautua intensiivisestä haastattelusta. Tutkijan päiväkirja voi olla hyödyllinen apuväline oman kuormituksen säätelyyn. Tutkimusryhmän rooli on parhaimmillaan tutkijan apuna säädeltäessä yksittäisen tutkijan kuormitusta. (Kylmä ym. 1999, Fahie 2014.)

Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta on tärkeää kuvata tutkimuksen koko toteutus mahdollisimman läpinäkyvästi (Cope 2014, Elo ym. 2014, Tong & Graig 2014). Aineistonkeruun suhteen on pohdittava, onko haastattelu avoimena tai teema-haastatteluna paras mahdollinen aineistonkeruumenetelmä tämän tutkimuksen tarkoituksen suhteen (Elo ym. 2014). Tutkimuksen, ja sen tulosten vahvistettavuuden näkökulmasta on tärkeää kuvata esimerkiksi haastattelujen toteutus, niin että toinen tutkija voi seurata aineiston keruuta, ja sen suhteen tehtyjä päätöksiä ja arvioida aineistonkeruun loogisuutta pääpiirteissään. (Cope 2014, Elo ym. 2014, Tong & Graig 2014, Amankwaa 2016.) Tässä tutkijan päiväkirja on tärkeä apuväline, koska siihen

voi kirjata aineistonkeruun tapahtumia, ja sitä koskevia päätöksiä.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta on tärkeää, että tutkija on tietoinen omista lähtökohdistaan haastattelujen aikana (Elo ym. 2014). Koska tavoitteena on kuvata tutkimukseen osallistujien kokemuksia, on tärkeää, että tutkija sulkeistaa omaa esiyttäytymään varsinkin avoimessa haastattelussa mahdollisuuksien mukaan. Tutkijan on kuvattava tutkimusraportissaan myös haastatteluaineiston ja tulosten yhteys toisiinsa autenttisten lainausten avulla (Cope 2014, Elo ym. 2014, Tong & Craig 2014) tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseksi. Tutkimustulosten uskottavuutta voidaan lisätä esimerkiksi sillä, että tutkija keskustelee tutkimuksensa tuloksista tutkijakollegoiden ja tutkimuksen osallistujien kanssa (Amankwaa 2016).

Kohti haastattelutilannetta

Kun tutkimuksen tarkoitus ja kysymykset on tunnistettu sekä haastattelu valittu menetelmäksi, on aika konkreettisesti kerätä aineisto. Tähän liittyy monia kysymyksiä, kuten keneltä, mitä, koska, missä, ja miten aineisto kerätään (DiCicco-Bloom & Crabtree 2006, Chenail 2011). Haastatteluaineistoa voidaan kerätä monin eri tavoin sekä poikkileikkaus- että pitkittäistutkimuksena, yksilö-, pari- tai ryhmähaastatteluina. Seuraavaksi käsitellään muutamia yleisimpiä laadullisen tutkimuksen haastattelumenetelmiä hoitotieteessä.

Huolimatta siitä, päätyykö tutkija avoimeen vai teema-haastatteluun, haastatteluihin liittyvillä valinnoilla on suuri merkitys sille, millaiseksi kokemukseksi haastattelu muodostuu sekä tutkimukseen osallistujille että tutkijalle, ja kuinka laadukasta ja rikasta aineisto voi olla (Gibbs ym. 2007, Rabionet 2011). Jo haastattelun aloitus on tärkeä. Siinä tutkija esittäytyy sekä kertoo muun muassa tutkimukseen, haastattelutilantee-

seen, luottamuksellisuuteen ja tietosuojaan liittyviä asioita. Tällä valmistellaan tutkimukseen osallistujaa – ja myös tutkijaa itseään – haastatteluun ja ikään kuin 'rikotaan jäätä', jotta voidaan lähestyä varsinaista tutkimuksen aihepiiriä. Haastattelun aloitukseen ei ole yhtä kaikkiin tilanteisiin sopivaa kaavaa, tutkija voi tässä hyödyntää persoonaansa ja luoda omanlaisensa tavan toimia. Tärkeää on luoda yhteisymmärryksen ja luottamuksen ilmapiiri. (Rabionet 2011.)

Tutkimushaastattelussa hiljaisuudella ja sen hallitsemisella on tärkeä merkitys (Kawabata & Gastaldo 2015, Bengtsson & Fynbo 2018). Jokapäiväisessä keskustelussa on tavanomaista käydä vuoropuhelua, jossa molemmat keskustelijat täyttävät hiljaisia hetkiä omilla näkemyksillään. Tutkijan sen sijaan tulee sietää hiljaisuutta ja antaa tilaa tutkimukseen osallistujan ajatuksille. Vastapuolen hiljaisuus voidaan helposti tulkita siten, että kuulija ei keskity kuuntelemaan tai ole samaa mieltä puhujan kanssa (Adams 2010). Hiljaisuutta on mahdollisuus toisaalta käyttää haastattelustrategiana (Bengtsson & Fynbo 2018). Haastattelutilanteissa on siksi tärkeää saada välitettyä tutkimukseen osallistuville tunne, että heitä kuunnellaan, vaikka tutkija ei osallistukaan keskusteluun. Hiljaiset hetket nimittäin voivat kannustaa heitä jatkamaan aiheen käsittelyä laajemmin tai selittämään tarkemmin mitä he ovat tarkoittaneet – ja siten rikastuttavat aineistoa. (Adams 2010, Bengtsson & Fynbo 2018.)

Tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteen lisäksi käytännön kysymyksen ohjaavat haastattelumenetelmän valintaa, kuten COVID-19 pandemian asetettua tutkijat aivan uuden tilanteen eteen tapaamisrajoitusten vuoksi. Aiemmin kasvokkain haastattelua on pidetty eräänlaisena kultaisena standardina. Kuitenkin nykyisin tutkijat käyttävät usein esimerkiksi puhelinhaastattelua sekä verkkovälitteistä haastattelua (Fraser & Taylor 2022).

Esimerkiksi puhelinhaastattelua ilman kuvayhteyttä käytetään joskus myös aineistonkeruussa niin sanottuna varasuunnitelmana,

mikäli kasvokkain haastattelu ei ole mahdollista (Ward ym. 2015). Tämä perustuu siihen, että näköyhteyden puuttuminen voi vaikuttaa haastattelutilanteissa negatiivisesti esimerkiksi vuorovaikutukseen tai non-verbaalisen viestinnän tulkintaan. Näköyhteyden puuttuessa puheen sisällön merkitykseen on kiinnitettävä erityistä huomiota, koska niiden asioiden tulkinta hankaloituu, joita näköyhteydessä on mahdollista todentaa, kuten sarkasmi, ironia tai muut tunteet. Lisäksi puhelinhaastatteluiden on todettu jäävän kasvokkain toteutettuja haastatteluja lyhyemmiksi ja sisältävän vähemmän yksityiskohtia. Toisaalta non-verbaalisten viestien puute voidaan kokea haastattelun sisältöä parantavaksi asiaksi, koska puhelimesta sanoihin ja niiden merkityksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. (Irvine ym. 2012, Ward ym. 2015.)

Nykytekniikan aikana videohaastattelut ovat eräänlainen välimuoto kasvokkain ja puhelimitse tapahtuvasta haastattelusta. Siinä osapuolet näkevät toisensa ja videohaastattelussa non-verbaalista viestintää on mahdollista jossain määrin tulkita. Helppokäyttöisyydessään se voi olla erittäin toimiva ratkaisu vähintäänkin täydentämään kasvokkain tapahtuvia haastatteluja tai korvaamaan ne esimerkiksi pitkien välimatkojen tai fyysisen tapaamisen esteiden vuoksi. (Deakin & Wakefield 2014, Lo Iacono ym. 2016, Saarijärvi & Bratt 2021.)

Sähköpostihaastattelu on yksi vaihtoehto aineiston keruuseen laadullisessa tutkimuksessa. Sitä käytetään käytännössä usein teema- ja aihehaastatteluissa, mutta sähköpostihaastattelua on mahdollista käyttää myös avoimissa haastatteluissa (Fritz & Vandermause 2018). Etuna tässä haastattelumenetelmässä on se, että sekä tutkijalla että tutkimukseen osallistujilla on aikaa reflektoida kysymyksiä ja vastauksia (Saarijärvi & Bratt 2021). Tämä voi olla eduksi erityisesti sensitiivisissä tutkimusaiheissa. Lisäksi sähköpostihaastattelun avulla voidaan saada kerättyä aineistoa fyysisen etäisyyden tai leimautumisen vuoksi vaikeasti tavoitettavissa olevilta

ryhmiltä (Douglas ym. 2021). Aineistoa ei myöskään tarvitse erikseen kirjoittaa tekstiksi. Haittoina saattavat olla kuitenkin spontaaniuden ja sanattoman viestinnän poisjääminen haastattelusta sekä luottamuksen rakentumisen ongelmat tutkijaa kohtaan ilman luontaista kontaktia. (Hamilton & Bowers 2006.) Käytettäessä sähköpostia aineistonkeruussa, kannattaa tutkittavat ohjeistaa luomaan erillinen sähköpostitili aineiston keruuta varten, josta ei käy ilmi tutkittavan nimi (Douglas ym. 2021).

Haastattelumenetelmästä huolimatta, silloin kun tutkija on avoin tutkimukseen osallistujan kertomukselle ja haastattelu on toteutettu eettisesti ja menetelmällisesti laadukkaasti, se voi olla molemmille osapuolille palkitseva ja innostava kokemus, tutkimusmatka toisen ihmisen elämään ja ajatukseen (Rose 1994, Adams 2010). Tutkimushaastatteluiden avulla on mahdollista saada kattava kuva ihmisten sosiaalisesta ympä-

ristöstä, kokemuksista ja asenteista (Ryan ym. 2009, Frost ym. 2020).

Erityisesti aloittelevan tutkijan, mutta myös kokeneen, on hyvä olla itselleen armollinen haastattelijana. Mahdollisista virheistä voi oppia ja kokemus tuo varmuutta haastatteluihin. On hyödyllistä, jos voi reflektoida kokemuksiaan toisten tutkijoiden kanssa ja samalla saada vahvistusta sille, että yksittäiset onnistumiset tai epäonnistumiset tutkimushaastatteluisissa eivät määritä tutkijaa persoonana tai tulevien tutkimusten suuntaa (Rose 1994, Eckert 2020.) Tekemiään haastatteluista kannattaa kuunnella sisällön analysoinnin lisäksi siitä näkökulmasta, miten voisi kehittää omia haastatteluita- ja toimiaan, ja mikä taas jo sujui hyvin.

VASTUUALUEET

Käsitteellöityksen suunnittelu ja kirjoittaminen: MP, JK

LÄHTEET

- Adams E. (2010) The joys and challenges of semi-structured interviewing. *Community Practitioner* **83**(7), 18–21.
- Affleck W., Glass KC. & Macdonald ME. (2012) The limitations of language: male participants, stoicism, and the qualitative research interview. *American Journal of Men's Health* **7**(2), 155–162.
- Aho AL. & Kylmä J. (2012) Sensitiivinen tutkimus hoitotieteessä - näkökohtia tutkimusprosessin eri vaiheissa. *Hoitotiede* **24**(4), 271–280.
- Amankwaa L. (2016) Creating protocols for trustworthiness in qualitative research. *Journal of Cultural Diversity* **23**(3), 121–127.
- Bengtsson TT. & Fynbo L. (2018) Analysing the significance of silence in qualitative interviewing: questioning and shifting power relations. *Qualitative Research* **18**(1), 19–35.
- Bleiker J., Morgan-Trimmer S., Knapp K. & Hopkins S. (2019) Navigating the maze: qualitative research methodologies and their philosophical foundations. *Radiography* **25**, S4–S8.
- Braun V. & Clarke V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* **3**(2), 77–101.
- Chenail RJ. (2011) Ten steps for conceptualizing and conducting qualitative research studies in a pragmatically curious manner. *Qualitative Report* **16**(6), 1713–1730.
- Cleary M., Horsfall J. & Hayter M. (2014) Data collection and sampling in qualitative research: does size matter? *Journal of Advanced Nursing* **70**(3), 473–475.
- Cope D. (2014) Methods and meanings: credibility and trustworthiness of qualitative research. *Oncology Nursing Forum* **41**(1), 89–91.
- Deakin H. & Wakefield K. (2014) Skype interviewing: reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research* **14**(5), 603–616.
- Dearnley C. (2005) A reflection on the use of semi-structured interviews. *Nurse Researcher* **13**(1), 19–28.
- Dempsey L., Dowling M., Larkin P. & Murphy K. (2016) Sensitive interviewing in qualitative research. *Research in Nursing & Health* **39**, 480–490.
- Denzin N. & Lincoln Y. (2005) The discipline and practice of qualitative research. Teoksessa N. Denzin & Y. Lincoln (toim.). *Sage Handbook of Qualitative Research* (3rd edition). Thousand Oaks, California: Sage, 1–32.
- DiCicco-Bloom B. & Crabtree BF. (2006) The qualitative research interview. *Medical Education* **40**(4), 314–321.
- Douglas E., Hines D., Dixon L., Celi E. & Lysov A. (2021) Using technology to conduct focus groups with a hard-to-reach population: A methodological approach concerning male victims of partner abuse in four English speaking countries. *Journal of Interpersonal Violence* **36**(9–10), NP5257–NP5280.

- Eckert J. (2020) "Shoot! can we restart the interview?": lessons from practicing "uncomfortable reflexivity". *International Journal of Qualitative Methods* **19**, 1–6.
- Elo S., Kääriäinen M., Kanste O., Pölkki T., Utriainen K. & Kyngäs H. (2014) Qualitative content analysis: a focus on trustworthiness. *Sage Open* **4**(1), 1–10.
- Fahie D. (2014). Doing sensitive research sensitively: ethical and methodological issues in researching workplace bullying. *International Journal of Qualitative Methods* **13**(1), 19–36.
- Fontanella B., Campos C. & Turato E. (2006) Data collection in clinical-qualitative research: use of non-directed interviews with open-ended questions by health professionals. *Revista Latino-Americana de Enfermagem* **14**(5), 812–820.
- Fraser H. & Taylor N. (2022) Narrative feminist research interviewing with 'inconvenient groups' about sensitive topics: affect, iteration, and assemblages. *Qualitative Research* **22**(2), 220–235.
- Fritz RL. & Vandermause R. (2018) Data collection via in-depth email interviewing: lessons from the field. *Qualitative health research* **28**(10), 1640–1649.
- Frost DM., Hammack PL., Wilson BM., Russell ST., Lightfoot M. & Meyer IH. (2020) The qualitative interview in psychology and the study of social change: sexual identity development, minority stress, and health in the generations study. *Qualitative Psychology* **7**(3), 245–266.
- Gearing R. (2004) Bracketing in research: a typology. *Qualitative Health Research* **14**(10), 1429–1452.
- Gibbs L., Kealy M., Willis K., Green J., Welch N. & Daly J. (2007) What have sampling and data collection got to do with good qualitative research? *Australian and New Zealand Journal of Public Health* **31**(6), 540–544.
- Gibson G. (1998) Semi-structured and unstructured interviewing: a comparison of methodologies in research with patients following discharge from an acute psychiatric hospital. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* **5**(6), 469–477.
- Gill P., Stewart K., Treasure E. & Chadwick B. (2008) Methods of data collection in qualitative research: interviews and focus groups. *British Dental Journal* **204**(6), 291–295.
- Goodell L., Stage V. & Cooke N. (2016) Practical qualitative research strategies: training interviewers and coders. *Journal of Nutrition Education and Behavior* **48**(8), 578–585.
- Hamilton R. & Bowers B. (2006) Internet recruitment and e-mail interviews in qualitative studies. *Qualitative Health Research* **16**(6), 821–835.
- Higginbottom G. (2004) Sampling issues in qualitative research. *Nurse Researcher* **12**(1), 7–19.
- Hutchinson SA. (1994) Benefits of participating in research interviews. *Image Journal of Nursing Scholarship* **26**(2), 161–164.
- Irvine A., Drew P. & Sainsbury R. (2012) 'Am I not answering your questions properly?' Clarification, adequacy and responsiveness in semi-structured telephone and face-to-face interviews. *Qualitative Research* **13**(1), 87–106.
- Jack S. & Phoenix M. (2022) Qualitative health research in the fields of developmental medicine and child neurology. *Developmental Medicine and Child Neurology* **64**, 830–839.
- Jamshed S. (2014) Qualitative research method-interviewing and observation. *Journal of Basic and Clinical Pharmacy* **5**(4), 87–88.
- Kallio H., Pietilä A-M., Johnson M. & Kangasniemi M. (2016) Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing* **72**(12), 2954–2965.
- Kavanaugh K. & Ayres L. (1998) 'Not as bad as it could have been': assessing and mitigating harm during research on sensitive topics. *Research in Nursing and Health* **21**(1), 91–97.
- Kawabata M. & Gastaldo D. (2015) The less said, the better: interpreting silence in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods* **14**(4), 1–9.
- Korstjens I. & Moser A. (2017) Practical guidance to qualitative research. Part 2: Context, research questions and designs. *European Journal of General Practice* **23**(1), 274–279.
- Kylmä J. (2000) *Dynamics of hope in adult persons living with HIV/AIDS and their significant others - a substantive theory*. Doctoral dissertation. Kuopio University Publications E. Social Sciences 85. Kuopio University Press. Kuopio.
- Kylmä J., Vehviläinen-Julkunen K. & Lähdevirta J. (1999) Ethical considerations in a grounded theory study on the dynamics of hope in HIV-positive adults and their significant others. *Nursing Ethics* **6**(3), 224–239.
- Lillrank A. (2012) Managing the interviewer self. Teoksesa JF. Gubrium, JA. Holstein, A. Marvasti, KD. McKinney (toim.). *SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. California: SAGE, 281–294.
- Lo Iacono V., Symonds P. & Brown DHK. (2016) Skype as a tool for qualitative research interviews. *Sociological Research Online* **21**(2), 12–15.
- Malmqvist J., Hellberg K., Mölläs G., Rose R. & Shevlin M. (2019) Conducting the pilot study: a neglected part of the research process? methodological findings supporting the importance of piloting in qualitative research studies. *International Journal of Qualitative Methods* **18**, 1–11.
- McCann T. & Clark E. (2005) Using unstructured interviews with participants who have schizophrenia. *Nurse Researcher* **13**(1), 7–18.
- Mitchell G. (2015) Use of interviews in nursing research. *Nursing Standard* **29**(43), 44–48.
- Moriña A. (2021) When people matter: the ethics of qualitative research in the health and social sciences. *Health and Social Care in the Community* **29**, 559–1565.
- Moser A. & Korstjens I. (2017) Practical guidance to qualitative research. Part 1: introduction. *European Journal of General Practice* **23**(1), 271–273.
- Moyle W. (2002) Unstructured interviews: challenges when participants have a major depressive illness. *Journal of Advanced Nursing* **39**(3), 266–273.
- Murray BL. (2003) Qualitative research interviews: therapeutic benefits for the participants. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* **10**(2), 231–238.

- Mwita KM. (2022) Factors to consider when using qualitative interviews in data collection. *Social Sciences, Humanities and Education Journal* **3**(3), 313–323.
- Naz N., Gulab F. & Aslam M. (2022) Development of qualitative semi-structured interview guide for case study research. *Competitive Social Science Research Journal* **3**(2), 42–52.
- Nieminen S., Åstedt-Kurki P. & Kylmä J. (2016) Alle kouluikäisen terveen lapsen isän toivo ja siihen yhteydessä olevat tekijät. *Hoitotiede* **28**(1), 17–29.
- Orr E., Ballantyne M., Gonzalez A. & Jack S. Visual elicitation: methods for enhancing the quality and depth of interview data in applied qualitative health research. *Advances in Nursing Science* **43**(3), 202–213.
- Palonen M., Kaunonen M. & Åstedt-Kurki P. (2016) Päivystyspoliklinikalta kotiutuvien iäkkäiden potilaiden ohjauksen kehittämiskohteita potilaiden, läheisten ja hoitajien kuvaamana. *Gerontologia* **30**(2), 63–77.
- Palonen M. (2016) *Päivystyspoliklinikalta kotiutuvien iäkkäiden potilaiden ja läheisten ohjaus: hypoteettisen mallin kehittäminen*. Acta Universitatis Tampereensis 2231. Tampere University Press.
- Petty N., Thomson O. & Stew G. (2012) Ready for a paradigm shift? Part 1: introducing the philosophy of qualitative research. *Manual Therapy* **17**, 267–274.
- Ponterotto J. (2010) Qualitative research in multicultural psychology: philosophical underpinnings, popular approaches, and ethical considerations. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology* **16**(4), 581–589.
- Puntalo P., Paavilainen E., Aho AL., Palonen M. & Kylmä J. (2019) Hoitajien kokemuksia potilaiden heihin kohdistamasta väkivallasta oikeuspsykiatriasella osastolla. *Tutkiva Hoitotyö* **17**(3), 11–18.
- Rabionet SE. (2011) How I learned to design and conduct semi-structured interviews: an ongoing and continuous journey. *Qualitative Report* **16**(2), 563–566.
- Rose K. (1994) Unstructured and semi-structured interviewing. *Nurse Researcher* **3**(1), 23–32.
- Ryan F., Coughlan M. & Cronin P. (2009) Interviewing in qualitative research: the one-to-one interview. *International Journal of Therapy and Rehabilitation* **16**(6), 309–314.
- Ryan GS. (2018) Introduction to positivism, interpretivism and critical theory. *Nurse Researcher* **25**(4), 14–20.
- Saarijärvi M. & Bratt E-L. (2021) When face-to-face interviews are not possible: tips and tricks for video, telephone, online chat, and email interviews in qualitative research. *European Journal of Cardiovascular Nursing* **20**(4), 392–396.
- Sandström S., Kylmä J., Paavilainen E. & Suominen T. (2020) Seksuaalisuuden puheeksi ottamista edistävät tekijät urologisen aikuispotilaan hoitotyössä. *Tutkiva Hoitotyö* **18**(3), 10–17.
- Sorsa M., Kiikkala I. & Åstedt-Kurki P. (2015) Bracketing as a skill in conducting unstructured qualitative interviews. *Nurse Researcher* **22**(4), 8–12.
- Sperling D. (2022) “Could You Help Me Die?": on the ethics of researcher-participant relationship and the limitations of qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods* **21**, 16094069221105076.
- Tong A. & Craig J. (2014) Horses for courses: promoting transparent reporting of qualitative research in AJKD. *American Journal of Kidney Diseases* **63**(1), 1–3.
- Turner DW. (2010) Qualitative interview design: a practical guide for novice researcher. *Qualitative Report* **15**(3), 754–760.
- van Teijlingen ER. & Hundley V. (2002) The importance of pilot studies. *Nursing Standard* **16**(40), 33–6.
- Ward K., Gott M. & Hoare K. (2015) Participants' views of telephone interviews within a grounded theory study. *Journal of Advanced Nursing* **71**(12), 2775–2785.
- Whiting LS. (2008) Semi-structured interviews: guidance for novice researchers. *Nursing Standard* **22**(23), 35–40.
- Åstedt-Kurki P. & Heikkinen R-L. (1994) Two approaches to the study of experiences of health and old age: the thematic interview and the narrative method. *Journal of Advanced Nursing* **20**(3), 418–421.

Mira Palonen, sb, TtT, yliopisto-opettaja, Tampereen yliopisto,
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, 33014 Tampereen yliopisto, mira.palonen@tuni.fi

Jari Kylmä, FT, dosentti, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto,
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, 33014 Tampereen yliopisto, jari.kylma@tuni.fi